

Historia Romani I.

ROMÁK A TÖRTÉNELEMBEN MÁRIA TERÉZIÁTÓL NAPJAINKIG

A modul szerzője: Bársony János és
Tomory Ibolya

SZOCIÁLIS, ÉLETVITELI
ÉS KÖRNYEZETI KOMPETENCIÁK

A 11. ÉVFOLYAM

MODULLEÍRÁS

Ajánlott korosztály	17 évesek
Ajánlott időkeret	2 x 45 perc
A modul közvetlen célja	Annak bemutatása, illetve közös feltárása, hogy miként érintették a romák életmódját szabályozó központi rendeletek e népcsoport sorsának alakulását Magyarországon.
A modul tartalma	A romák életmódja képekben a magyarországi megtelepedéstől az 1800-as évekig. Mária Terézia és II. József romákat érintő rendeletei. A rendeletekben megjelenő uralkodói szándékok, és az intézkedések hatásai. A romák helyzete a felvilágosodás korabeli Európában. Az MSZMP 1961. évi határozata a cigánylakosság helyzetéről. A romák életmódjának változásai.
Megelőző tapasztalat	A magyar nemzethez tartozás, a magyar nemzeti identitás elemei.
Ajánlott továbbhaladási irány	A roma kultúra mélyebb megismerése.
A kompetenciafejlesztés fókuszai	Személyes kompetencia: önfejlesztő képesség
	Kognitív kompetencia: logikai képesség, ismeretszerző és összefüggés-kezelő képesség
	Szociális kompetencia: mások szempontjainak tekintetbevétele, problémaazonosítás
Kapcsolódási pontok	A NAT-hoz: Ember és társadalom
	Tantárgyakhoz: történelem, társadalomismeret
	Modulokhoz: szkb212_15

Támogató rendszer

Mezey Barna: *A magyarországi cigánykérdés dokumentumokban 1422–1985*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1986.

Kállai Ernő (szerk.): *A magyarországi cigány népesség helyzete a 21. század elején*. Kutatási gyorsjelentések. MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Budapest, 2003.

Szuhay Péter – Barati Antónia (Szerk.): *„Képek a magyarországi cigányság XX. századi történetéből. A világ létra, melyben az egyik fel, a másik le megy”*. Néprajzi Múzeum, Budapest, 1973.

Szuhay Péter szerkesztő: *Cigány kép-roma kép*, Néprajzi Múzeum, Budapest, 1998.

Bársony János–Daróczi Ágnes (Szerk.): *„Pharrajimos”, Romák sorsa a Holocaust idején*. I., II. kötet, L'Harmattan, Budapest, 2004.

Bársony János–Daróczy Ágnes: *Historia Romani*. Romédia, Budapest, 2005.

MÓDSZERTANI AJÁNLÁS

A modul sikeres alkalmazásához feltétlenül szükséges a tanár előzetes és minél sokrétűbb tájékozódása a témában. Mindenekelőtt a *Historia Romani* című filmsorozat megtekintése. A tevékenységek nagy része az itt szereplő információkhoz köthető. Az I/a feladathoz a tanár válassza ki a legmegfelelőbbnek ítélt részeket, amelyek a cigányság szakmáit, tudásuk hasznosítását és egyéb lehetőségeit mutatják be. Vetítse le ezeket a feladathoz. Az I/a A változatban inkább a tanári irányítás lesz meghatározó, míg az I/a B változat inkább épít a tanulók önállóságára.

A tanteremben úgy helyezkedjenek el a tanulók, hogy kis csoportokban is tudjanak dolgozni, de a vetítésekor mindenki lássa képernyőt. Legelőnyösebb, ha az asztalokat és székeket félkörben helyezzük el.

Alakítsunk ki véletlenszerű, heterogén csoportokat. Osszunk szét például különböző színű, formájú és eltérő jelű kartonokat, és akik egyforma jelzésű kartont kapnak, keressék meg egymást. (Például: színes körök, háromszögek, A, B, C, D kártyák stb., lásd a Tanári kézikönyvet is.)

A „*Historia Romani*” című filmsorozatból a következő részletek bemutatását javasoljuk. (Lásd a segédletben is!):

- I. részből: 9'40-től 12'20-ig Zsigmond Király menlevele
- III. részből: 11'-től 21' Mária Terézia és II. József rendeletei értékelése
- VI. részből: 12'-től 14'20 az 1961-es párthatározat értékelése
- VI. részből: 21'30-tól 22'40-ig a Kisebbségi Törvény értékelése

(A DVD magyar–angol nyelvű változata megvehető a Romédia Alapítványnál 5000 Ft-os áron Levelezési cím: 1037. Bp. Farkastorki út 29. email: daroczia@mmi.hu)

Jól használható képanyagok találhatóak a támogató rendszerben megadott könyvekben is.

A vizsgált dokumentumok nem a cigányság történelméről szólnak elsősorban, hanem a velük kapcsolatos hatalmi célkitűzésekről.

Amennyiben van az osztályban roma tanuló is, adjuk meg neki a lehetőséget, hogy eldöntse, szeretne-e részt venni a téma feldolgozásában. Ha nem, felajánlható, hogy megfigyelőként legyen jelen, és a végén fűzze hozzá gondolatait, és mondja el, hogy milyennek találta a foglalkozást. Ha bevonhatók roma tanulók, tegyük lehetővé az osztálynak, hogy a romák szemével láthassák, hogyan élik meg a roma tanulók saját helyzetüket, illetve a romasággal kapcsolatos kérdéseket történelmi tükröben. Ilyen esetben a tevékenység elhagyható vagy más módszerrel feldolgozható, a tanár belátása szerint. Célszerű azonban azt a gondolati vonalat tartani, amire a modul épül. Az életmód, a tevékenységek, a munka lehetőségek változásai, és a történelmi joganyag.

A MODUL MELLÉKLETEI

Tanári segédletek

- P1 *Historia Romani* (Útmutató gondolatok)
- P2 Kiegészítés a képekhez és a filmhez (Háttér-információk)
- P3 *Historia Romani* DVD (III. rész)
- P4 Kitekintés Európába (Útmutató gondolatok)
- P5 A párthatározatok elé (Útmutató gondolatok)

P6 Historia Romani DVD (VI. rész)

P7 Korszakok: elemek, módszerek, közös vonások (rendszerező gondolatok)

Tanulói segédletek

D1 a-e A romák életét szabályozó rendeletek Mária Terézia és II. József korából. Az öt szövegegység mindegyikéből annyi példányra van szükség, amennyi tanuló van az adott csoportban.

D2 Az MSZMP Politikai Bizottságának határozata – A cigánylakosság helyzetének megjavításával kapcsolatos egyes feladatokról (1961. június 20.). A dokumentumot öt példányban kell sokszorosítani.

D3 Közelkép a láposi cigányokról (1850–2004). A dokumentumot öt példányban kell sokszorosítani.

MODULVÁZLAT

	Tevékenységek – időmegjelöléssel	A tevékenység célja/ fejlesztendő készségek	Munkaformák és módszerek	Eszközök/melléletek	
				Diák	Pedagógus
I. Ráhangolás, a feldolgozás előkészítése					
I/a A romák életmódja képekben					
A	A tanár levetíti a diákoknak az általa előzetesen kiválasztott részleteket a Historia Romani című DVD-ről. Az osztály megpróbálja rekonstruálni a romák korabeli életmódját az állóképek és rajzok elemzésével. Megbeszéljük, milyen szakmák öröklődtek a körükben, és hogyan hasznosították régen a szaktudásukat. Önként jelentkező tanulók a táblára jegyzik a lényeges fogalmakat. 15 perc	A téma bevezetése, új ismeretek nyújtása Ismeretszerző képesség Logikai képesség Szóbeli kommunikáció	Frontális munka – tanár magyarázat, irányított beszélgetés		P1 (Historia Romani DVD, I. rész.) P2 (Kiegészítés a képekhez, filmhez)
B	A tanulók kiscsoportokat alakítanak. A tanár által kiválasztott és vetített filmrészletek alapján megpróbálják leírni az életmód jellemzőit, és rövid ismertetőt készítenek róla. A tanár szempontként megadja a szakmák, tevékenységek és az életmód összefüggéseit. A csoport közös vázlatot készít. 15 perc	Előzetes ismeretek mozgósítása Rendszerező képesség Együttműködés	Kooperatív tanulás – három megy, egy marad	Papír és írószer	P1 (Historia Romani DVD, I., II. rész) P2 (Kiegészítés a képekhez, filmhez)

	Tevékenységek – időmegjelöléssel	A tevékenység célja/ fejlesztendő készségek	Munkaformák és módszerek	Eszközök/mellékletek	
				Diák	Pedagógus
II. Új tartalom feldolgozása					
II/a Rendeletek és korlátozások					
A	<p>A tanulók öt csoportot alakítanak. Minden csoport kap egy-egy jogi szövegrészt Mária Terézia és II. József rendeleteiből, annyi példányban, ahány tagja van a csoportnak. A diákok egyénileg elolvassák a szövegüket, megjelölve benne az uralkodói intézkedés lényegét. Ezután egy papíron egymás alá írva összesítik a szövegükben megjelenő előírásokat, majd mindegyik mellé odaírják, hogy szerintük mi lehetett az uralkodó szándéka vele. A szóvivők ismertetik a csoport által azonosított előírásokat, és a mögöttük sejtett szándékokat. A tanár vagy egy diák rögzíti ezeket egy nagy közös papíron.</p> <p style="text-align: right;">25 perc</p>	<p>Jogi szöveg értelmezése</p> <p>Szövegértés Problémaazonosító képesség Lényeglátás Összefüggés – feltáró képesség</p>	<p>Csoportmunka – jogi szöveg értelmezése</p> <p>Frontális munka – a felvilágosodás korabeli rendelkezések közös rekonstruálása</p>	<p>D1 (Jogi szövegek)</p> <p>Papír, írószer</p> <p>Csomagolópapír Vastag filctollak Ragasztógyurma</p>	

	Tevékenységek – időmegjelöléssel	A tevékenység célja/ fejlesztendő készségek	Munkaformák és módszerek	Eszközök/mellékletek	
				Diák	Pedagógus
B	<p>A tanulók Mária Terézia és II. József romákra vonatkozó rendeleteit értelmezik a Historia Romani című DVD segítségével. A filmből a tanulók az uralkodói rendeletek szándékát, a mit és miért összefüggéseit keresik. Megfigyelik, hogy mi húzódik a háttérben, milyen problémákat vetnek fel, és milyen következményekkel járnak az uralkodói előírások. A tanulók kulcsszavakat keresnek filmnézés közben, illetve próbálnak egy-egy példát megjegyezni.</p> <p>Ezután csoportokban megbeszélik, hogy milyen elemeket találtak, és mivel hozzák ezeket összefüggésbe. Minden csoportból egy-egy tanuló a táblára írja a leglényegesebb gondolatokat. A csoportok kiegészíthetik saját jegyzeteiket.</p> <p>Kiemelhetnek a filmből egy-egy jellegzetes mozzanatot, ami azt mutatja be, hogy mennyire meghatározta a romák helyzetét szakmájuk és lakóhelyük.</p> <p>25 perc</p>	<p>Új ismeretek szerzése</p> <p>Ismeretszerző képesség</p> <p>Problémaazonosító képesség</p> <p>Összefüggés-kezelő képesség</p>	<p>Frontális munka – filmnézés, jegyzetelés</p> <p>Csoportmunka – többen a táblánál</p>		P3 (Historia Romani, III. rész)
II/b Kitekintés Európába					
A	<p>A tanár rövid összefoglalót tart, amelyben bemutatja a romák korabeli helyzetét Európában. A tanulók összevetik a magyarországi és külföldi romák helyzetét, és minden csoport egy-két kulcsszót, jelzõt mond.</p> <p>10 perc</p>	<p>Az ismeretek tágabb kontextusba helyezése</p> <p>Áttekintő képesség</p> <p>Empátia</p>	<p>Frontális munka – tanári magyarázat szemléltetéssel</p>		P4 (Kitekintés Európába)

	Tevékenységek – időmegjelöléssel	A tevékenység célja/ fejlesztendő készségek	Munkaformák és módszerek	Eszközök/mellékletek	
				Diák	Pedagógus
II/c Újabb történelmi fordulat – szocialista párthatározatok					
A	<p>A tanár levetíti a Historia Romani film ide vonatkozó részeit. A tanulók feladata megkeresni a helyzeteket dokumentáló képeket/szövegeket. A csoportok ezután megkapják a D2 mellékletet, és azonosítják az 1961-es párthatározatok szándékát, leírják, hogy milyen következményekkel jártak ezek az életmód megváltozása, a szakmák, és a lakhatási viszonyok átalakulása szempontjából. Ennek átgondolásához segítségül kapják a D3 mellékletet is. A szociális helyzet és életmód változásait ezután megpróbálják egy diagramon szemléltetni. Az elkészült ábrákat felerősítik a falra, és a szóvivők értelmezik azokat a többiek számára.</p> <p>30 perc</p>	<p>A távolabbi és a közlelbbi múlt hatásainak összekapcsolása</p> <p>Rendszerező képesség Tájékozódás az időben Empátia Absztrakciós képesség</p>	<p>Frontális munka – magyarázat, film nézése</p> <p>Csoportmunka – megbeszélés, diagram-készítés, szemléltetés</p>	<p>D2 (Az 1961-es párthatározat)</p> <p>D3 (Szöveg és feladat)</p> <p>Nagyméretű papír Filctollak Ragasztógyurma</p>	<p>P5 (A párthatározatok elé)</p> <p>P6 (Historia Romani, VI. rész)</p>
B	<p>A csoportok megkapják a D2 mellékletet, majd az interneten információkat keresnek az 1961-es párthatározatról és előzményeiről. Ezután a tanár levetíti a Historia Romani film ide vonatkozó részeit. Egybevetik a különféle forrásokból kapott információkat, és elsősorban az okokra és következményekre figyelve összegzik a tanulságokat.</p> <p>30 perc</p>	<p>Új ismeretek szerzése</p> <p>Információszerző képesség Rendszerező képesség Empátia</p>	<p>Csoportmunka – kutatás, felfedezés</p> <p>Frontális munka – vetítés és a tapasztalatok összegzése</p>	<p>Internet</p> <p>D2 (Az 1961-es párthatározat)</p>	<p>P5 (A párthatározatok elé)</p> <p>P6 (Historia Romani, VI. rész)</p>

	Tevékenységek – időmegjelöléssel	A tevékenység célja/ fejlesztendő készségek	Munkaformák és módszerek	Eszközök/melléletek	
				Diák	Pedagógus
III. Az új tartalom összefoglalása, ellenőrzés és értékelés					
III/a Életmódváltozások					
A	A tanulói csoportok megbeszélik a vizsgált történelmi korszakokat befolyásoló közös elemeket. Plakátot készítenek a romák életmódjának változásairól. A plakáthoz felhasználják a korábban született diagramot is. Minden csoport megnézi a többiek munkáját. 15 perc	A foglalkozás üzeneteinek összegzése Összefüggés-kezelő képesség Problémaazonosító képesség	Csoportmunka – közös plakátkészítés		P7 (Háttér-információk)
B	A tanulók a megismert dokumentumok és információk alapján kiválasztják, és ajánló listát készítenek a téma feldolgozásához – a DVD képeiből, filmrészleteiből. Körbeadják a listákat, és megindokolják választásuk okait. 15 perc	A foglalkozás üzeneteinek összegzése Rendszerező képesség Értékek képviselése	Frontális munka – beszélgetőkör		

Tanári segédletek

P1 Historia Romani I.

Nézzük meg a filmet a foglalkozásra való felkészülés során, és jelöljük ki azokat a részeket, amelyek a leginkább segítik a feladat megoldását! Vetítés közben megállíthatjuk a filmet egy-egy fontosabb képnél, és felhívhatjuk a tanulók figyelmét azok jelentőségére. Tegyük fel a megértést segítő kérdéseket, vagy mondjunk nyitott mondatokat, például: Vajon miért volt olyan sokféle mesterség a kezükben? Miért volt ez előnyös? Ez bizonyára azt is jelenti, hogy...

P2 Kiegészítés a képekhez, filmhez

A bevezető feladat előtt mondjuk el a tanulóknak, hogy a Mária Terézia és II. József rendeleteit megelőző történelmi korszakba fognak visszatérni, mert a kor jelentős volt a romák történetében. Lehetőleg a tanulók fogalmazzák meg a képeken látható és azokból következtethető ismeretelemeket, de szükség esetén segítsen nekik.

A ráhangoló tevékenységhez használjon fel olyan részleteket a filmből, amelyek a romák életmódjából minél több aspektust ölelnek fel. Különösen fontos a munka és a szakmák megismerése, mert ezek fontos elemei voltak a romák megélhetésének.

A csoportok a B változatban jobban törekedjenek a komplexitásra. A film szövege sokat segít a feladat megoldásában. Javasolja, hogy a csoporttagok osszák meg a munkát: az egyik jegyzeteljen, a másik figyelje a filmet, a harmadik tanuló pedig nézze az állóképeket és a vetített, rajzos illusztrációkat.

A következő részlet bemutatását javasoljuk:

I. Rész: 9'40-től 12'20-ig, Zsigmond Király menlevele

P3 Historia Romani DVD, III. rész

Mária Terézia rendeleteiről a film III. része tesz említést. Érdemes megnézni a film 11'– 21' részét. Ennek alapján értékelhetik a tanulók Mária Terézia és II. József rendeleteit.

Kulcsszavak: korlátozás, tiltás, központosító törekvések, röghözkötöttség, a tevékenység korlátozása, a szakmák elvesztése, asszimiláció.

Más megközelítés lehet a cigányokról alkotott kép változásainak kulcsszavai: a szabad, furfangos, vidám stb. kulcsszavak helyett az alávetett, piszkos, tolvaj és lesajnáló stb.

P4 Kitekintés Európába

Foglaljuk össze röviden, hogy milyen helyzetben voltak a romák a korabeli Európában. Esetleg megfogalmazhatjuk azt is, hogy más országokban voltak még rosszabb helyzetben lévő csoportok is. A tanulók lássák világosan, hogy a 16. századtól kezdve a felvilágosult abszolutizmus együtt járt a más kultúrákkal szembeni korlátozásokkal. A magyarázathoz információk találhatók a Historia Romani III. és IV. részében, amiből szemléltető részeket is vetíthetünk.

P5 A párthatározatok elé

Mondjuk el a tanulóknak, hogy most egy másik korba lépünk a romák történetében, ami szintén jelentősen hatott az életmódjukra. Fordítsanak erre fokozott figyelmet, mert csak így fogják megérteni a romák életének változásait, és azt a folyamatot, aminek következtében kialakult a ma ismert, egyre több konfliktussal járó helyzet. Így kapcsolódik össze a Mária Terézia korabeli és az 1960-as évek látszólag nagyon eltérő világa.

P6 Historia Romani DVD, VI. rész

A vetítésre ajánlott részek:

- a 12'-14'20 rész az 1961-es párthatározat értékeléséről
- a 21'30-22'40 rész a Kisebbségi Törvény értékeléséről

Ha a II/c B változatnál az idő kevésnek bizonyul, elegendő a pártthatározat és a film utolsó kockáinak megtekintése.

P7 Korszakok: elemek, módszerek, közös vonások

A dokumentumokról:

1. Zsigmond Király menlevele (1423)

- a) cél: Megtartani és felhasználni a romákat a Birodalomban, mert szükség van rájuk, hasznot hajtanak.

b) belső ok: A romák hadi ismeretei: ágyúk, tűzfegyverek, fegyverkovácsolás, bőrmunka, aranymosás, sebborbélyáság és az erődítési munkák.

c) módszer: Kiváltságok, autonómia biztosítása, ügyeikben csak a király (megbízottja, később nemesi fővajda) dönthet, adót csak neki fizetnek, királyi védelemben részesülnek, szabadon vándorolhatnak, űzhetik mesterségeiket vajdáik fennhatósága alatt. (Nem jobbágyok, nem fizetnek más adót, vámot, nincsenek a földesurak, vármegye, városok fennhatósága alatt.)

2. Mária Terézia és II. József rendelkezései

a) cél: A birodalom nyelvi, kulturális, gazdasági és katonai egységesítése. A további magyar rebelliók megelőzése (mozgósítható hadiipari háttére megszüntetése), a békés gazdaságra való átállás. Ellenőrizhető adófizető alattvalók, a feudális, rendi stb. kiváltságok letörése, példa statuálása a magyaroknak.

b) belső ok: A romák hadiipari fontossága megszűnt, különállásuk, kiváltságaik mind az uralkodó, mind a földesurak számára leküzdendő cél lett. (Jobbágyi alávetés, egységesítés.)

c) Módszerek:

aa) A megélhetés rendezése: fogadják be őket a céhek, akik konkurensak a piacért vívott küzdelemben, legyenek jobbágyok telekkel, házzal. Amikor már nincs szabad jobbágytelek. (Ez csak egy kívánságlista, olyan ötletekkel, amelyek megvalósítása nem tartozik az uralkodó hatókörébe, ezért várható volt, hogy nem is lesz végrehajtv.)

- bb) A megrendszabályozás: a vándorlás, lakhelyelhagyás tilalma, a lótarás tilalma és zenélés tilalma, a falusi bírák hatáskörébe helyezés, rendszeres jelentéstétel, kényszereszközök stb.
- cc) A kényszerasszimiláció, népként való megszüntetés: gyermekelvétele, nyelvhasználat tiltása és büntetése, viselet tilalma és büntetése, újmagyar, újparaszt elnevezés bevezetése stb.

3. 1961. évi MSzMP PB. Határozat

- a) cél: A romák beleillesztése a szocializmusba, proletárrá, vagyis a „munkásosztály” részévé tétele, nemzetiségi létük, „különállásuk” tagadása, asszimilálásuk a „nemzetköziség” jegyében, megbélyegzésük lumpen csoportként, a szegénység etnicizálása. (A szocializmusban nem létezhet szegénység csoportként, csak egyesek szegények: önhibájuk és elmaradottságuk miatt.)
- b) belső ok: A hidegháborús konjunktúrában a romák mozgósítható munkaerejére is szükség lett. A romák kilógtak a totális ellenőrzés rendszeréből, szabad vállalkozáshoz (háziipar, cse-rekereskedelem, napszámmunka) szoktak. A párt, a szocialista rendszer szégyellte a nyilvánvaló tömegnyomort.
- c) módszerek:
 - aa) Állami foglalkoztatás szervezése (ingázás, munkásszállók, segédmunkáslét, közveszélyes munkakerülés, mint bűncselekmény, TSz-alkalmazotti státusz).

- bb) Telepfelszámolás: csökkent értékű lakásokhoz adott hitel, „kiemelt” telepek felszámolása (az idegenforgalom által frekventált helyen lévő nyomortelepek eltüntetésére), a lépcsőzetesség elve (csak egy picivel jobb feltételek közé kerüljenek, mint előbb, hogy ezt megszokva majd továbblépnek).
- cc) Az oktatási helyzet javítása: az analfabétizmus felszámolása, a nyolc osztály elvégeztetése (segédmunkás létig támogat), elkülönített, szegregált, cigány „felzárkóztató” oktatás bevezetése és anyagi támogatása.

dd) „az állampolgári fegyelem betartatása”: A totális, rendőri ellenőrzés új formáinak kiépítése, a cigány vonalvezetői hálózat létesítése, a „cigány bűnözés” rasszista és a kollektív bűnözésen alapuló fogalmának bevezetése, a romák bűnbakként szerepeltetése (Kék fény), a cigány besúgó rendszer kiépítése, megfélemlítések, cigány razziák, igazoltatások. A roma emancipációért küzdő értelmiség az állambiztonsági szervek egyik célpontja lesz.

4. Kisebbségi Törvény (1993)

- a) cél: A kisebbségi kérdés „demokratikus” külföldre való exportálás példamutató rendezési kísérlete, figyelemmel a határon kívüli magyarok sorsára. A nemzetiségi kollektív jogok elismerése, a belső feszültségek oldása, a jogállam kiépítése.
- b) belső ok a romáknál: A jogos nemzetiségi törekvések elismerése, az ellenőrzött és manipulálható intézmények kialakítása, a gazdasági válság, a piacvesztés, a szerkezetátalakítás miatti munkanélküliség, az elnyomorodás enyhítése nemzetiségi engedményekkel.

- c) módszerek: A kisebbségi önkormányzati rendszer kiépítése, a helyi önkormányzatok alávetettségében tartása, nem jut forrás a nemzetiségi intézményekre (anyanyelvi oktatás, múzeum, színház, tudományos intézmény stb.). Nincs hatékony program a gazdasági és modernizációs válság felszámolására és a diszkriminációs folyamatok megszüntetésére a romáknál.

Bársony János